

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Грубляк О.М., Іванюк М.А.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Досліджено значення та особливості фінансового забезпечення інноваційної діяльності для забезпечення економічного зростання національної економіки. Визначено, що основними джерелами фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні є власні кошти підприємств, кошти держави, іноземних інвесторів та інші джерела. Проаналізовано основні тенденції фінансового забезпечення України у 2011–2016 роках. Встановлено, що державна інноваційна політика не сприяла достатньому розвитку інновацій протягом аналізованого періоду.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, фінансове забезпечення, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, джерела фінансування.

Постановка проблеми. Складовою економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності економіки України є забезпечення інноваційного розвитку. Саме інноваційний розвиток дасть змогу Україні найефективніше використовувати наявний потенціал, щоб посісти належне місце серед лідерів міжнародного співтовариства. Пріоритетом економічних перетворень в Україні є орієнтація на соціально спрямовану, збалансовану ринкову економіку, що базується на інвестиційно-інноваційній моделі та здобутках науково-технічного прогресу (НТП).

Розгортання фінансової кризи на тлі структурних деформацій української економіки, пов'язаних з її низькою продуктивністю, високою енергоємністю, технологічною неоднорідністю та відсталістю, переважанням сировинного не диверсифікованого експорту, зумовлює необхідність підвищення конкурентоспроможності реального сектора та ролі інновацій і трансферу технологій у його відродженні. Здатність підприємств акумулювати відповідну кількість фінансових ресурсів дозволяє швидко вивести інновації на ринок та отримати комерційний успіх.

Проте, постає проблема фінансування інноваційної діяльності, яка залишається невирішеною,

оскільки вітчизняні інвестори не мають достатньої кількості фінансових ресурсів для вкладення коштів, а іноземні інвестори не зацікавлені у фінансуванні інноваційних проектів в Україні.

Маючи потужний інноваційний потенціал Україна неефективно його використовує: більше половини використовується за межами науково-технічної та інноваційної діяльності. Нестача фінансових ресурсів призвела до фактичної ізоляції наукових установ від підприємницької сфери та реалізації масштабних проектів національного значення. Тому постала проблема чіткого уявлення та обґрунтування стосовно цілісного фінансового механізму забезпечення розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності. Саме розробка ефективної державної політики фінансового забезпечення дасть змогу покращити інвестиційний клімат в країні та створити сприятливі умови для розвитку нововведень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед відомих авторів, які займалися вивченням процесу фінансового забезпечення інноваційного розвитку є: І. Кобушко [4], який обґрунтував необхідність переходу України на інноваційний шлях розвитку, І. Власова [5] – розглянула фінансування інноваційної сфери в розвинених

країнах, О. Корольова-Казанська [6] охарактеризувала особливості залучення до фінансування інноваційної діяльності позикових коштів, В. Костюченко [6] дослідив правовий аспект формування та використання джерел фінансування інноваційного розвитку.

Сучасна фінансова політика забезпечення інноваційного розвитку не повністю реалізує взаємозалежність процесів фінансового забезпечення, оскільки в країні відсутній чіткий механізм конкуренції, що заохочував би підприємства фінансувати інноваційну діяльність. У вітчизняних і наукових джерела бракує робіт з викладенням інформації стосовно модернізації фінансової системи країни з використання фактора удосконалення інноваційного розвитку, а також принципів обґрунтування політики фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Мета статті. Метою цього дослідження є визначення джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку країни та здійснення комплексного аналізу фінансування інноваційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічно розвинені країни у своїй економічній політиці вже давно орієнтуються на розробку і впровадження науково-технічних інновацій та передових технологій. В Україні ж кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю з кожним роком суттєво зменшується. Головною причиною таких скорочень була і залишається проблема фінансування розвитку інноваційної діяльності.

Розвиток інноваційної діяльності та економічний ефект від її здійснення, насамперед, пов'язаний з пошуком ефективних джерел залучення фінансових ресурсів. Наявна фінансова політики не в повною мірою реалізує взаємозалежності процесів фінансового забезпечення, оскільки в країні відсутній дієвий механізм конкуренції, який б стимулював та заохочував вітчизняні та іноземні підприємства фінансувати інноваційні проекти.

Система фінансового забезпечення інноваційної діяльності – це сукупність економічних відносин спрямованих на пошук, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів. У науковій літературі не має чіткого формулювання даного поняття, проте проведений аналіз теоретико-методологічних концепцій фінансового забезпечення та їх узагальнення дає можливість виокремити низку особливостей його трактування у теорії та практиці.

С.І. Юрій, В.М. Федосов трактують фінансове забезпечення як формування цільових грошових фондів суб'єктів господарювання у достатньому розмірі та їх ефективне використання з виділенням п'яти основних елементів фінансового забезпечення: самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування, оренда, інвестування [1, с. 56].

В.М. Опарін характеризує фінансове забезпечення як один з методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток країни, як підсистему фінансового механізму. На його думку фінансове забезпечення реалізують на підставі відповідної системи фінансування, яке можна здійснювати у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування [2, с. 25].

У практичній діяльності процес фінансового забезпечення реалізується за допомогою системи елементів фінансового забезпечення. Як свідчить світова практика, фінансове забезпечення ґрунтується на таких принципах:

1) чітка цільова орієнтація системи – підвищення обсягу та забезпечення швидкого й ефективного використання фінансових ресурсів для впровадження сучасних науково-технічних досягнень з метою збільшення фінансової віддачі та отримання комерційної вигоди;

2) юридична захищеність та обґрунтованість використаних фінансових ресурсів – базується на основі законів і тенденцій науково-технічного й інноваційного розвитку, забезпечується застосуванням ефективних методів використання фінансових ресурсів для впровадження сучасних технологій;

3) множинність джерел фінансового забезпечення – фінансування інноваційного розвитку повинно здійснюватись за умови залучення всіх суб'єктів до процесу фінансування інноваційних процесів;

4) широта і комплексність системи – можливість охоплення максимально широкого кола технічних і технологічних новинок і напрямів їх практичного використання;

5) адаптивність і гнучкість – передбачає здатність усієї системи фінансування та її окремих елементів швидко реагувати на зміни внутрішніх і зовнішніх факторів для забезпечення максимального ефекту від впровадження інноваційного проекту;

6) пріоритетність інноваційних проектів – акумуляція фінансових ресурсів та їх спрямування на впровадження стратегічно важливих інноваційних проектів, реалізація яких передбачає модернізацію та комплексну перебудову вітчизняної економіки, впровадження передових здобутків наукової та науково-технічної діяльності;

Слід зазначити, що фінансування інноваційної діяльності здійснюється за рахунок чітко визначених джерел. Проте, враховуючи всі ризики та невизначеності важливо використовувати диверсифіковані джерела фінансування для досягнення їх ефективності та адаптивності вимогам ринку.

Досліджуючи джерела фінансування інноваційної діяльності, доцільно було б розглянути їх з погляду рівнів економічної системи: на рівні макроекономіки – державні фінанси, на рівні мікроекономіки – фінанси суб'єктів господарювання, на рівні світового господарства – міжнародні фінанси.

Враховуючи зазначені рівні, у структурі фінансового забезпечення інноваційного розвитку виділяють джерела: за рахунок державних фінансів – кошти державного та місцевих бюджетів; за рахунок коштів суб'єктів господарювання – власні кошти підприємств; зі складу фінансового ринку – фінансові ресурси банківських та небанківських фінансово-кредитних установ; за рахунок міжнародних фінансів – кошти іноземних інвесторів та інші зовнішні вкладення в інноваційні проекти.

Чинне законодавство України визначає такі джерела фінансування інноваційної діяльності: кошти Державного бюджету України; кошти

місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; інші джерела, не заборонені законодавством України.

На основі табл. 1 розглянемо та проаналізуємо джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні протягом 2011–2016 років.

Аналізуючи дані табл. 1 за 2011–2016 роки спостерігається тенденція до збільшення фінансування інноваційної діяльності за останні роки на 8895,6 млн. грн. або на 62% у 2016 році, порівнюючи з 2011 роком.

Найменше фінансових ресурсів було витрачено у 2014 році – 7695,9 млн. грн., а найбільше у 2016 році – 23229,5 млн. грн. Тобто спостерігається суттєве збільшення фінансування інноваційної діяльності у 2011 році порівняно з 2016 роком майже 9000 млн. грн.

Найбільшу частку у фінансуванні інноваційної діяльності у 2016 році, як і в попередні роки, займають власні фінансові ресурси суб'єктів господарювання – 94,9%, тобто підприємства активно вкладують частину прибутку у власний інноваційний розвиток. Це свідчить про поживлення інноваційної активності вітчизняних підприємств. У 2011 році частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств становила 52,6%, у 2012 році даний показник становив 63,9%, у 2013 році – 72,9%, у 2014 році – 85%, у 2015 році – 97,2%. Такий динамічний розвиток інноваційної активності суб'єктів господарювання характеризується збільшенням обсягів реалізації продукції та доходів, розширенням ринків збуту готової продукції, збільшенням кількості робочої сили тощо.

Саме підприємці є основними суб'єктами інноваційної діяльності, вони постійно прагнуть матеріалізувати та продати на ринку необхідний товар, завжди працюють над комерціалізацією нових ідей. Перевагою залучення саме власних коштів є підвищення фінансової стійкості, зменшення витрат на зовнішнє фінансування. У ринковій економіці інвестор буде зацікавлений у фінансуванні інноваційного проекту, тільки тоді, коли він буде впевнений що власник розпочав свій бізнес за рахунок власних фінансових ресурсів.

Державна підтримка інноваційної діяльності займає незначну частку у загальній сумі витрат. Питома вага державного фінансування інноваційних проектів у 2011 році становила 1,04%, у 2012 році – 22,5%. Причиною такого різкого зростання фінансування у 2012 році є проведення Чемпіонату світу з футболу Євро-2012, що збільшив інтерес до інвестиційно-інноваційної

діяльності з боку як вітчизняних інвесторів, так і іноземних. Цей масштабний проект позитивно вплинув на економіку України, дав можливість зміцнити міжнародний імідж країни, привабити закордонні та внутрішні інвестиції.

У 2013 – 2%, у 2014 році – 4,5%, у 2015 році – 0,5%, у 2016 році – 2,4%. Спостерігається нерівномірна тенденція фінансування, оскільки протягом аналізованого періоду відбувалися економічні спади та піднесення, що призводили до нерівномірного розподілу видатків державного бюджету. Бюджетна підтримка інноваційної діяльності дає змогу проводити багато науково-дослідних робіт, які рідко є прибутковими. Протягом 2011–2016 років ця підтримка була малоефективною.

Доцільно зазначає О. Чемодуров, що при збільшенні обсягу бюджетних зобов'язань та постійному дефіциті бюджету можна чітко стверджувати, що державне фінансування на найближчому перспективу не може стати основним джерелом фінансування інноваційного розвитку [3, с. 43].

Висновки і пропозиції. Отже, для забезпечення державної підтримки інноваційного розвитку України необхідно здійснити комплекс заходів, а саме: розробити та впровадити цільову державну програму інноваційного розвитку (поживлення темпів і пропорції розвитку науки, технологій; джерел фінансової підтримки); забезпечити сприятливий клімат для створення власних наукоємних виробництв; покращити банківську систему; стимулювати вкладення в інноваційну сферу; узгодити взаємодію державного та підприємницького секторів щодо впровадження інновацій; розширити міжнародне співробітництво в галузі наукових проектів та інноваційної діяльності.

Суттєвим джерелом фінансування інноваційної діяльності є кошти іноземних інвесторів, якими для України є МВФ, ЄБРР та Світовий банк. Перевагою для України фінансування даних організацій є низька вартість фінансових ресурсів, порівняно з вітчизняними, і саме отримання кредиту від міжнародних світових організацій гарантує його своєчасне повернення. Ці фактори сприяють зростанню довіри до інноваційних проектів та збільшують кількість зацікавлених інвесторів.

Проаналізувавши наведені дані, ми спостерігаємо, що частка фінансування інноваційних проектів іноземними інвесторами хаотично змінювалась. Про це свідчить питома вага у 2016 році – 0,1%, у 2014 – 0,4%, 2013 рік – 1,8%, у 2012 році – 13,1%, у 2011 році – 0,4%.

Фінансування за рахунок інших джерел також має змінну динаміку. Найбільша частка спостері-

Таблиця 1

Динаміка джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні протягом 2011–2016 років

Показник, млн. грн.	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Витрати на інноваційну діяльність за рахунок власних коштів	7585,6	7335,9	6973,4	6540,3	13427,0	22036,0
За рахунок коштів державного бюджету	149,2	224,3	24,7	344,1	55,1	179,0
За рахунок коштів іноземних інвесторів	56,9	994,8	1253,2	138,7	58,6	23,4
Інші джерела	6542,2	2925,6	1311,3	672,8	273,0	991,1
Загальна сума витрат	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5

Джерело: розроблено авторами на основі даних Державної служби статистики України

галася у 2011 році – 45,6%, коли обсяги становили 6542,2 млн. грн. У наступні три роки спостерігається тенденція до зменшення. У 2016 році питома вага інших джерел у загальній структурі фінансового забезпечення інноваційної діяльності становила 4,3%.

З розвитком ринкової економіки збільшується попит на позиковий капітал для фінансування інноваційної діяльності, оскільки використання кредиту дає можливість швидко підвищити ефективність виробництва. Проте, на жаль, в Україні дуже мала частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок банківського сектору. Банки, оцінюючи всі можливі ризики, віддають перевагу низько технологічним галузям. Також самі підприємці мало зацікавлені в даному джерелі отримання коштів, насамперед через складність оформлення, сплату відсотків, надання майна під заставу, постійне дорожчання кредитних ресурсів.

Слід звернути увагу, що є суттєвий зв'язок між обсягом фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів та бюджетним забезпеченням. Можна зробити висновок, що зі зростанням забезпечення інновацій за рахунок власних коштів підприємств – обсяг фінансування за рахунок бюджетних коштів скорочується.

На вибір того чи того джерела фінансових ресурсів впливає досить велика кількість чинників, що зумовлюють привабливість одного джерела і перешкоджають залученню іншого. Так, на прийняття рішення про вибір засобів фінансування в процесі залучення капіталу впливає значна кількість чинників. Кожне з альтернативних джерел капіталу підлягає ретельному аналізу для з'ясування його переваг чи недоліків.

Отже, комплексний аналіз і систематизація джерел фінансових ресурсів спрямованих на інноваційний розвиток дають змогу дійти висновку, що джерелами фінансових ресурсів забезпечення інноваційної діяльності є власні кошти суб'єктів господарювання, кошти державного бюджету, місцевих бюджетів, спеціалізова-

них інноваційних фондів, кошти фінансових установ, іноземні інвестиції та приватні заощадження тощо, акумульовані з метою фінансування необхідного обсягу інноваційних витрат і забезпечення прибутку.

Із проведеного аналізу можна зробити висновок, що хоча кількість витрат на інноваційну діяльність з кожним роком збільшується, проте це все ще не є достатнім для покращення інноваційного розвитку країни. Основними джерелами фінансування є власні кошти суб'єктів господарювання та кошти іноземних інвесторів. Державна підтримка має незначну питому вагу, що негативно впливає на розвиток інновацій. Інноваційна активність населення ще досі низька, що пов'язане з недовірою до інвестиційних фондів.

Існування різного роду криз у економіці країни, означає що підтримка інноваційної діяльності як урядом, так і суб'єктами господарювання є недостатньою. Ця підтримка повинна враховувати всі фактори впливу: обмеженість державних коштів, людських ресурсів та капіталу. Тому існує необхідність у чіткій аналітиці щодо стану інноваційної сфери та кращого розуміння процесів, які стимулюють інновації, для того, щоб інноваційний розвиток перетворився на один з найважливіших факторів не тільки економіки країни, а й соціально-економічного розвитку.

Україна має різного роду потенціал, який здатний продукувати новачі у вигляді ідей, розробок, ноу-хау, проте вона має слабкий механізм впровадження даних проектів у сферу економічної діяльності.

Тому постає проблема здійснення чітких заходів впливу на інноваційну діяльність: створення сприятливого інвестиційно-іноземного клімату як для вітчизняних інвесторів, так і для іноземних; створення сприятливих умов ведення бізнесу, конкуренції; збільшення державної підтримки за рахунок різних методів впливу; стабілізація політичного клімату та удосконалення нормативно-правової бази, що за рахунок зменшення корупції та тіньового сектору економіки сприятиме поживавленню інноваційної активності.

Список літератури:

1. Теорія фінансів: підручник / [П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник та ін.]; за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – С. 289.
2. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. / В.М. Опарін – К.: КНЕУ, 2008. – С. 56.
3. Чемодуров О.М. Проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств / О.М. Чемодуров // Економіка України. – 2013. – № 1. – С. 40–49.
4. Кобушко І.М. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду / І.М. Кобушко, Е.І. Гусейнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 124–130.
5. Власова І. Особливості фінансування інноваційної сфери в розвинених країнах світу / І. Власова // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 1. – С. 36–46.
6. Корольова-Казанська О. Джерела фінансування інноваційних проектів підприємства / О. Корольова-Казанська // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 5. – С. 280–283.
7. Костюченко В.М. Джерела фінансування інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва в Україні: правовий аспект / В.М. Костюченко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2010. – Вип. 2(17). – С. 161–167.

Грубляк О.М., Иванюк М.А.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

АНАЛИЗ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА

Аннотация

Исследовано значение и особенности финансового обеспечения инновационной деятельности для обеспечения экономического роста национальной экономики. Определено, что основными источниками финансового обеспечения инновационной деятельности в Украине являются собственные средства предприятий, средства государства, иностранных инвесторов и другие источники. Проанализированы основные тенденции финансового обеспечения Украины в 2011–2016 годах. Установлено, что государственная инновационная политика не способствовала к состоянию развития инноваций в течение рассматриваемого периода.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, финансовое обеспечение, инновационное развитие, инновационный потенциал, источники финансирования.

Grubliak O.M., Ivanyuk M.A.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ANALYSIS OF FINANCIAL PROVIDING INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE STATE

Summary

Researching the importance and features of financial support for innovative activities for economic growth of the national economy. It is determined that the main sources of financial support for innovation activity in Ukraine are own funds of enterprises, state funds, foreign investors and other sources. The main tendencies of financial support of Ukraine in 2011–2016 are analyzed. It was established that the state innovation policy did not contribute to the development of innovations in the analyzed period.

Keywords: innovation, innovative activity, financial support, innovative development, innovative potential, sources of financing.